

บทบาทขององค์กรต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต
สำหรับคนจนเมือง กรณีศึกษา
เมืองหลักในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย
The role of the organization to promote lifelong
learning for poor urban Case studies:
The main town in the northeast region of Thailand

พิมพ์ชนก ไพรีพินาศ¹

อภิศักดิ์ ธีระวิสิษฐ์²

วิไลวัจน์ กฤษณะภูติ³

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง พลวัตความเหลื่อมล้ำทางด้านการศึกษาของคนจนเมืองกับแนวทางการจัดการที่เหมาะสม ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์การจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับคนจนเมือง โดยการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) โดยใช้แนวทางการสัมภาษณ์ (Depth Interview Guideline) สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ในองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและส่งเสริมให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนจนเมือง จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ เทศบาลนคร

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาพัฒนาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น อีเมลล์ : pimchanok.pai@gmail.com

² รองศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ประจำสาขาพัฒนาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น อีเมลล์: apifha@kku.ac.th

³ รองศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อีเมลล์: wilawatt1708@gmail.com

ศูนย์สงเคราะห์เด็กอาชีพสตรีรัตนานา และ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ผลของการศึกษา พบว่า หน่วยงานทั้งภาครัฐ ได้มีการเข้ามาช่วยสนับสนุนกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ที่มีส่วนจำเป็นต่อการพัฒนาศักยภาพของคนจนเมืองที่อาศัยอยู่ในชุมชนริมทางรถไฟอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในแต่ละช่วงวัยด้วย ซึ่งหน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและโอกาสทางการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับบทบาทและภารกิจของแต่ละหน่วยงาน ในเชิงการบริหารจัดการ พบว่า ในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับคนจนเมืองที่อาศัยอยู่ริมทางรถไฟมีอุปสรรคปัญหาเกิดขึ้นทั้งจากปัจจัยภายในของหน่วยงาน คือ ขาดการให้ความสำคัญกับการส่งเสริม หรือชักชวนให้คนจนเมืองทุกเพศทุกวัยได้มองเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ขาดการวางแผนแนวทางในการส่งเสริมและสอดแทรกด้านการสร้างนิสัยการเรียนรู้ตลอดชีวิต และด้านการสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้คนในชุมชนเกิดการอยากเรียนรู้ที่มาจากความต้องการเรียนรู้จากตัวตนเองอย่างแท้จริง รวมทั้งปัจจัยที่เกิดขึ้นจากคนจนเมืองเองที่ไม่มีเวลาในการเข้าร่วมฝึกอบรมเพราะเป็นแรงงานหลักของครัวเรือนที่ต้องหารายได้ทุกวัน ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย สอดคล้องกับวิถีชีวิตคนจนเมือง ลดความเป็นทางการ ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม สร้างการเรียนรู้ในแนวราบ จะช่วยลดข้อจำกัดในการจัดกระบวนการ ทำให้การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีประสิทธิภาพมากขึ้น

คำสำคัญ: คนจนเมืองที่อยู่ริมทางรถไฟ, การจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต, บทบาทองค์กร

Abstract

This article is a part of the thesis in dynamics of educational inequality of the urban poor and appropriate management guidelines. That aimed to analyze learning for life for the urban poor. The data was collected by, using in-depth interview. and interview guideline to interview officers in the organization, of management and promotion of lifelong learning for, the urban poor, including 3 places; is municipal Ratanapa, vocational training center for women. And nonformal education (NFE). The result of the study was government agencies have to support the activities or projects which are importance to the development of the urban poor living in communities along the railway continued to foster lifelong learning in all ages. And the government agencies, support the development of quality of life. In the management , found that enhancing lifelong learning for the urban poor living along the railway obstacles arising from factors within the agency. The lack of emphasis on the promotion or persuade the urban poor of all ages have seen the importance of lifelong learning. The lack of planning guidance to promote the creation and insertion of the habit of lifelong learning. and the motivation to learn to hit the target, so people in the community to learn from the need to learn from their experience. Including factors arising from the urban poor have no time to attend training because of a labor income households need every day. Therefore, diversity, of learning management, consistent with the way of life of the urban poor, reduce official, the promoting the participation, creating the horizontal learning, will reduce constraints of the process and promoting of lifelong learning more effectively.

Keywords: The Urban Poor Living Along the Railway, Lifelong Learning Management, Organizational Role

บทนำ

ทรัพยากรมนุษย์เป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศและการศึกษาคือเครื่องมืออันสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของคนให้มีความสามารถ มีความรู้ มีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพมีความพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อตนเองและสังคมที่จะประกอบกิจการงานอาชีพได้ เพราะยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมีความก้าวหน้ามากขึ้นเป็นสังคมเศรษฐกิจที่แข่งขันกันด้วยปัญญาใช้ความรู้เป็นฐานในการทำงาน สร้างโอกาสในการประกอบอาชีพให้สามารถแข่งขันกับสิ่งแวดล้อมและทำให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมให้หลุดพ้นจากความยากจน อีกทั้งการศึกษายังเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้คนจนสามารถเข้าถึงบริการของรัฐโดยเฉพาะคนจนที่มีการศึกษาสูงกว่าคนจนเมืองด้วยกันเพราะการศึกษาจะทำให้เกิดความมั่นใจ มีสังคมรอบข้างที่กว้างได้รับข่าวสารมากกว่าคนจนกลุ่มอื่น (ศรีนัยพร ยอดคำลือ, 2550) เช่นเดียวกันประเทศในแถบเอเชีย เช่น ประเทศเวียดนาม กัมพูชา อินโดนีเซีย มาเลเซีย และบรูไนที่เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาจึงได้พยายามผลักดันให้กับกลุ่มคนทุกคนในประเทศของตนเองได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงและจัดการศึกษาให้มีคุณภาพเพราะเชื่อว่าการศึกษานั้นจะส่งผลต่อการพัฒนามนุษย์และพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าต่อไป (Sadiman Arief S., 2004) โดยเฉพาะสังคมยุคใหม่นี้เป็นสังคมที่ “ความรู้คืออำนาจ” การเรียนรู้จึงกลายเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อทุกคนเป็นทวีคูณ ผู้ที่เข้าถึงความรู้ได้มากกว่าจะกลายเป็นผู้ที่ได้เปรียบ ดังนั้น ความเสมอภาคทางการศึกษา เป็นสิ่งที่ได้ถูกกำหนดให้เป็นหลักนโยบายในการจัดการศึกษา โดยถูกกำหนดความเสมอภาคให้สิทธิประชาชนในการได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มีสาระบัญญัติที่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยว่า การ

จัดการศึกษา ต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย เพื่อให้เป็นกระบวนการเตรียมและนำคนไทย สังคมไทย ก้าวสู่นาคตอย่างมั่นคง เพราะเชื่อว่า “การศึกษาพัฒนาคน คนพัฒนาชาติ” การศึกษาที่ดีมีมาตรฐานจะทำให้คนมีคุณภาพ เมื่อคนมีคุณภาพก็ย่อมทำให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าตามมา

แม้ที่ผ่านมามาประเทศไทยจะมีการสนับสนุนทรัพยากรทางการศึกษาค่อนข้างสูงทั้งในเรื่องของงบประมาณและการขยายสถานศึกษาไปยังพื้นที่ที่ห่างไกลความเจริญ แต่ก็ยังพบความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาปรากฏขึ้นให้เห็นอยู่เสมอและสาเหตุที่ทำให้นักเรียนต้องออกจากกลางคืนในลำดับต้นๆ ได้แก่ ฐานะที่ยากจน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) โดยเฉพาะครอบครัวที่มีฐานะยากจนมักจะต้องออกจากโรงเรียนกลางคืน ไม่สามารถเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานได้จนจบ แม้แต่มัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งถือเป็นการศึกษาภาคบังคับ

จากข้อมูลปรากฏการณ์ความยากจนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีผลการศึกษาว่าเป็นภูมิภาคที่มีปัญหาความยากจนกระจุกตัวหนาแน่นส่วนหนึ่งเกิดจากโครงสร้างประชากรส่วนใหญ่มีการศึกษาที่ต่ำ มีประชากรอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป ประมาณร้อยละ 57 มีการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาและต่ำกว่าและไม่เคยเรียนหนังสือ ซึ่งทำให้มีความลำบากในการพัฒนาทักษะความรู้ในการประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้และพัฒนาวิถีชีวิตให้ดีขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558) จึงกล่าวได้ว่า การศึกษาและความยากจนมีความสัมพันธ์กัน (Correlation) อย่างมีนัยสำคัญ (Houghton and Khandker, 2009) นอกจากนี้ปัญหาทางด้านครอบครัวยากจนแล้วการดำเนินทางด้านโครงสร้างการศึกษาที่มีข้อจำกัดในค่าใช้จ่าย และระยะเวลาที่นานในการเข้าสู่ระบบการศึกษา ครอบครัวที่ยากจนจึงเน้นการให้สมาชิกในครัวเรือนทำงานหารรายได้จนเจอครอบครัวมากกว่าการเห็นความสำคัญของการศึกษาด้านการศึกษา

เมืองหลักในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยที่เลือกศึกษาในครั้งนี้ เป็นเมืองหลักที่มีความเติบโตทางด้านเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ด้วยระยะทางห่างจาก

เมืองหลวงของประเทศไทยเพียง 445 กิโลเมตร มีเศรษฐกิจท้องถิ่นใหญ่เป็นอันดับ 2 ของประเทศและใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี พ.ศ. 2555 มีผลิตภัณฑ์มวลรวมมูลค่า 155, 232 ล้านบาท เป็นลำดับที่ 18 ของประเทศและเป็นลำดับที่ 2 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนรายได้เฉลี่ยต่อหัวประชากร (Per Capita GPP) จำนวน 81,884 บาท อยู่ในอันดับที่ 1 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นอันดับที่ 35 ของประเทศ (สำนักงานจังหวัดขอนแก่น, 2555) เป็นเมืองเศรษฐกิจขนาดใหญ่ที่มีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์อยู่กึ่งกลางของภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงทำให้กลายเป็นแหล่งศูนย์กลางความสำคัญในด้านต่างๆ ทั้งด้านการศึกษา การธนาคาร อุตสาหกรรม สาธารณสุข เป็นศูนย์ “Logistic Hub” และการคมนาคม เพื่อรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ในปีค.ศ.2015 โดยเมืองหลักแห่งนี้มีการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจตั้งแต่การเปิดเส้นทางรถไฟครั้งแรกจากการสร้างทางรถไฟสาย กรุงเทพฯ-นครราชสีมา-ขอนแก่น-อุดรธานี-หนองคาย ทำให้เกิดการขยายตัวของสินค้าการเกษตรเพื่อการส่งออกไปยังภูมิภาคอื่นเพิ่มมากขึ้น (สุวิทย์ ธีรศาศวัต, 2557) จึงนับได้ว่า มีการเจริญและเติบโตด้วยนโยบายการพัฒนาประเทศมาตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ต้องการพัฒนาให้เป็นเมืองศูนย์กลางแห่งความเจริญ (บัวพันธ์ พรหมพักพิง และอภิศักดิ์ ใฝ่ไพฑำ, 2548) ในขณะที่แผนการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2504-2509 ได้มีอิทธิพลต่อการเติบโตของเมืองมากที่สุดด้วยปัจจัยจากการลงทุนภาครัฐ (รวี หาญเผชิญ, 2554) ประกอบกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ได้กำหนดให้เป็นเมืองศูนย์กลางระดับรอง (Secondary Urban Centers) ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือรองรับการกระจายความเจริญจากกรุงเทพมหานคร ภาคเศรษฐกิจและโครงสร้างการบริการขั้นพื้นฐานมีการเติบโตอย่างมากจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ดึงดูดทำให้คนเข้ามาอาศัยเพื่อประกอบอาชีพใกล้กับแหล่งเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาปัจจัยการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมืองของแรงงานประเทศจีนที่กล่าวว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจของพื้นที่ปลายทางทำให้เกิดความต้องการแรงงานในภาคการผลิตเพื่อพัฒนาสังคมเมืองสู่ความเจริญทำให้เป็นปัจจัยดึงดูดที่สำคัญต่อการอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองในการสร้างโอกาส

ทางเลือกในการประกอบอาชีพและแสวงหารายได้ของคนชนบท (วรโรจน์บอล ควรอจ และผกาภาศ ถิ่นพังงา, 2550 ; Ulrich, 2012) เมื่อมีการดึงดูดทำให้คนเข้ามาอาศัยในพื้นที่แหล่งที่มีความเติบโตทางด้านเศรษฐกิจทำให้เกิดการย้ายถิ่นของแรงงานภาคชนบทเข้ามาทำงานและสร้างถิ่นฐานในพื้นที่ที่ใกล้แหล่งสร้างรายได้จนกลายเป็นการบุกรุกพื้นที่สาธารณะและอยู่ร่วมกันจนกลายเป็นชุมชนแออัด

กลุ่มชุมชนแออัด เป็นกลุ่มคนที่ถูกมองว่าเป็นคนชายขอบและเป็นกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสเพราะไม่มีต้นทุนชีวิตที่เท่าเทียมกับกลุ่มคนอื่นๆในสังคม ในยุคแรกการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆจึงไม่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ค่อนข้างลำบากและถูกทอดทิ้งไม่ได้รับการเหลียวแลจากหน่วยงานของรัฐตามเท่าที่คิดหนึ่งจะได้รับการสิทธิขั้นพื้นฐานดังกล่าว การดำรงอยู่ของชุมชนแออัดท่ามกลางการเป็นสังคมเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างรวดเร็ว คนเหล่านี้จำเป็นต้องมีการปรับตัวให้สามารถดำรงอยู่ได้แต่ด้วยความยากจนเป็นผู้ที่มีรายได้น้อย ขาดทักษะความรู้ มีการประกอบอาชีพที่ไม่มั่นคง จึงส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในชีวิตเกิดความเหลื่อมล้ำและนำไปสู่เกิดการกีดกันระหว่างชนชั้นทั้งในด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจและกลายเป็นปัญหาสังคมตามมา ความยากจนนับว่าเป็นปัญหาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่ควรเร่งแก้ไขและพัฒนาศักยภาพของคนจนเมืองหรือผู้ด้อยโอกาสเมืองได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถเลื่อนสถานะทางสังคมขึ้น

สำหรับการวิจัยในต่างประเทศที่ใช้การศึกษาเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนจนหรือกลุ่มคนด้อยโอกาสในประเทศเป็นจำนวนมาก เช่น ประเทศเยอรมนีแม้จะได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีแต่ก็ยังคงมีแรงงานที่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้จำนวนมากเนื่องจากคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่อพยพมากเข้ามาทำงานทำ รัฐบาลจึงมีการณรงค์ให้ประชาชนกลุ่มนี้เรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้สามารถอ่านออกเขียนได้และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ภายใต้การได้จัดตั้งศูนย์การศึกษาของประชาชน (Volkschule) หรือศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของเยอรมนีได้นำการศึกษาผู้ใหญ่เป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษา โดยเฉพาะการออกกฎระเบียบพิเศษเกี่ยวกับการอาชีวศึกษามีการฝึกทักษะอาชีพแก่คนว่างงานและ

กลุ่มเป้าหมายพิเศษเช่นเดียวกันกับประเทศสหรัฐอเมริกาที่มุ่งพัฒนาศักยภาพของบุคคลและตอบสนองความต้องการของครอบครัวรวมทั้งสนับสนุนการทําวินิจฉัยเพื่อค้นหาปัจจัยที่กีดกันมิให้คนมีโอกาเรียนรู้และประเทศญี่ปุ่นนำเอาระบบการศึกษาเรียนรู้อัตโนมัติมาพัฒนาคุณภาพชีวิตของสตรีชนบทให้ดีขึ้นทั้งด้านสุขภาพ สถานภาพ และเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว (ศรีสว่าง เลี้ยววาริณ, 2553) มีผลรายงานการวิจัย พบว่าการมีศึกษาที่สูงจะทำให้คนมีความรู้ การดูแลสุขภาพของตนเอง ทำให้ช่วยลดภาวะติดเชื่อผู้หญิงและเด็กในพื้นที่ทั้ง 17 เมืองในทวีปแอฟริกาและลาตินอเมริกาลดลงรวมไปถึงการลดลงของความยากจน ตลอดจนการพัฒนาสุขภาพของสตรีและเด็ก ชะลอการแต่งงานให้เกิดความล่าช้าลงและผู้หญิงมีความเชื่อมั่นในตนเองและกล้าตัดสินใจเพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน (UNFPA, UNAIDS and UNIFEM, 2004)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในอีกหลายๆปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนจนเมืองให้สามารถยกระดับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และช่วยให้คนจนทุกคนมีโอกาส มีความทัดเทียมกันในสังคมมากยิ่งขึ้นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและการเมืองให้สามารถเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงและรู้จักการแก้ปัญหาเพื่อการดำรงอยู่ของตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคมอย่างมีความสุข สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชีวิตหรือสามารถปรับสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตัวเราได้อย่างเหมาะสม (มานิตย์ ซาซियो, 2555) ประกอบการยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้มีคุณภาพโดยมีกรอบแนวทางการพัฒนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต ยกระดับการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพมีความเท่าเทียมกันเพื่อไปสู่การพัฒนาเป็นประเทศไทย 4.0 ที่มุ่งเน้นกำลังคนในการพัฒนาประเทศให้มีทักษะและองค์ความรู้โดยเฉพาะความรู้เฉพาะทางที่มีแนวโน้มขาดแคลนมาก (ปรเมธี วิมลศิริ, 2559) แต่การสนับสนุนทางการศึกษาสำหรับคนจนหรือกลุ่มคนด้อยโอกาสให้มีโอกาสเรียนรู้อันหลากหลายช่องทาง ยังคงไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะการดำเนินทางด้านการศึกษามีลักษณะซ้ำซ้อน ขาดเอกภาพทั้งในแนวคิด นโยบาย การดำเนินงาน การปฏิบัติงาน การวางแผนและการจัด

การศึกษาที่ไม่เหมาะสมทั้งหลักสูตรและวิธีการสอนที่ไม่ตอบสนองต่อชีวิตและความต้องการของคนจนเมืองอย่างแท้จริง จึงไม่สามารถที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตของคนจนให้ดีขึ้นได้ (ทรงกรด เหล็กสมบูรณ์, 2555) ยังคงเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาระหว่างกลุ่มคนที่รวยและกลุ่มคนยากจน จึงได้มีการผลักดันการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติให้เป็นนโยบายที่คนทุกชนชั้นในสังคมได้มีโอกาสแสวงหาความรู้และเข้าถึงอย่างทั่วถึงภายใต้รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่เชื่อว่าเป็นรูปแบบที่มีเหมาะสมและสอดคล้องกับเงื่อนไขข้อจำกัดของกลุ่มคนด้อยโอกาสที่ไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเป็นไปตามขั้นตามลำดับของช่วงอายุได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษหรือการเรียนรู้ตามความพร้อม ความถนัดและความสนใจ ในบทความนี้ผู้วิจัยได้เสนอถึงกระบวนการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับคนจนเมืองขององค์กรภาครัฐทั้ง 3 แห่งซึ่งมีบทบาทต่อการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนจนเมืองประกอบด้วย เทศบาลนคร ศูนย์ส่งเสริมอาชีพสตรีรัตนภา และการศึกษาออกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนจนเมือง

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับคนจนเมืองขององค์กรรัฐ

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคม (Urban Poor and Social Inequality) เพื่อใช้อธิบายว่า ทำไมคนจนเมืองจึงถูกมองว่ามีโอกาสเกิดเหลื่อมล้ำทางการศึกษา จากการศึกษาพบว่า นักวิชาการมองว่าความยากจนนั้นเป็นเหตุทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางด้านสังคมโดยเฉพาะทางด้าน

การศึกษาของไทยนับว่ายังคงเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและไม่มีโอกาสที่จะหนีพ้นความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา トラบได้ก็ตามที่ปัจจัยความยากจนยังคงเป็นอุปสรรคและเป็นตัวแบ่งโอกาสการศึกษาระหว่างกลุ่มคนที่มีและคนที่ไม่มี ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของคนจนเมือง ประกอบด้วยเงื่อนไขจาก 2 ปัจจัยด้วยกัน คือ ปัจจัยที่เกิดจากตัวบุคคลเองจากลักษณะของการมีครอบครัวขนาดใหญ่ มีความรู้น้อย ขาดทักษะ การมีปัญหาสุขภาพ ที่คนคิดต่อการดำรงชีวิตและปัจจัยจากภายนอกจากโครงสร้างในการจัดการศึกษาของหน่วยงานต่างๆ จากแนวคิดดังกล่าวพบว่า เงื่อนไขในการอธิบายถึงความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของคนจนเมืองได้ปรากฏในลักษณะครัวเรือนของชุมชนแออัดทั้ง 3 ชุมชน

แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาศักยภาพคนสามารถพัฒนาความสนใจ ความต้องการและความสามารถของตนเองให้สมบูรณ์ตามความต้องการของตนเองเป็นสำคัญ (อาชัญญา รัตนอุบล, 2557; สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2552) ผู้วิจัยใช้อธิบายความหมาย ลักษณะการจัดกิจกรรม และแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อยของหน่วยงานทั้ง 3 แห่งในการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เครื่องมือในการศึกษา

การเก็บข้อมูลในครั้งนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) โดยใช้แนวทางการสัมภาษณ์ (Depth Interview Guideline) สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ในองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและส่งเสริมให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนจนเมืองจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ เทศบาลนคร จำนวน 7 คน ศูนย์ส่งเสริมสหกิจอาชีพสตรีรัตนภา จำนวน 4 คน และศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) จำนวน 4 คน

ผลการศึกษา

กระบวนการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับคนจนเมืองขององค์กรรัฐ แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในฐานะที่เป็นยุทธศาสตร์การศึกษาเริ่มจากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งประชาชาติหรือ UNESCO ได้ส่งเสริมสนับสนุนให้แนวคิดนี้ไปสู่การปฏิบัติในประเทศต่างๆ นำมาทำนโยบายเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นทางการประมาณกลางศตวรรษที่ 19 โดยเฉพาะ พ.ศ. 2503-2513 เป็นต้นมา ในแต่ละประเทศมีนโยบายในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตมีกฎหมายและองค์กรรับผิดชอบในการจัดการศึกษาดังกล่าว (สุมาลี สังข์ศรี, 2556) เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่อง จากการลงพื้นที่เก็บสำรวจชุมชนริมทางรถไฟทั้ง 3 ชุมชน พบว่ามีหน่วยงานจากหลายภาคส่วนเข้ามามีบทบาทและพยายามผลักดันให้คนในชุมชนริมทางรถไฟสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิตในบทความนี้ผู้วิจัยจะขอเสนอกระบวนการและแนวทางขององค์กรทั้ง 3 แห่งที่มีบทบาทการในการส่งเสริมให้คนจนเมืองเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งที่เป็นการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย โดยตรงที่มีความแตกต่างกันตามภารกิจและบทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์กร ในบทความนี้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตจำนวน 3 องค์กร ดังนี้

1.1 เทศบาลนคร เป็นองค์กรส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ที่ดูแลชุมชนต่างๆที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 โดยภายในองค์กรนั้นมีการแบ่งส่วนออกเป็นสำนักหรือกองเพื่อรับผิดชอบในส่วนต่างๆ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเก็บข้อมูลในฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมทางด้าน การเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับคนในพื้นที่ชุมชนที่ทางเทศบาลนครเป็นผู้รับผิดชอบดูแล พบว่า มีการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตตั้งวัยเด็กจนกระทั่งมากกว่า 60 ปี เริ่มจากการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กในชุมชนเพื่อแบ่งเบาภาระของผู้เป็นผู้ปกครองได้ส่งบุตรหลานที่มีอายุตั้งแต่ 2-4 ขวบเข้าเรียนฟรีไม่ต้องเสียค่าเทอมก่อนที่จะเข้าสู่อการเรียนในระดับอนุบาลต่อไป นอกจากทางผู้ปกครองต้องจ่ายค่าที่นอนและค่าเสื้อผ้าให้กับบุตรหลานของตนเท่านั้น

เมื่อพ้นจากช่วงอายุดังกล่าวทางเทศบาลนครก็ยังมีหน่วยงานที่ส่งเสริมทางด้านการศึกษาด้วยการจัดหาทุนการศึกษาให้เปล่า 12 ทุนในระดับปริญญาตรีและทุนระดับสายอาชีพอีก 5 ทุน รวมทั้งสิ้น 17 ทุนต่อปี มีเงื่อนไขผู้ขอรับทุนต้องมีเกรดเฉลี่ยต้องไม่ต่ำกว่า 2.5 และครอบครัวมีฐานะที่ยากจน นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งห้องสมุดชุมชนในชุมชนที่อยู่ริมทางรถไฟเกิดจากความร่วมมือระหว่างมูลนิธิโทสร่างสรรค์ทางเทศบาลเพื่อให้เด็กในชุมชนได้เข้ามาใช้บริการ ซึ่งห้องสมุดจะเปิดบริการทุกวัน โดยวันจันทร์-วันศุกร์เปิดบริการตั้งแต่ 13.00-18.00 น. ส่วนวันเสาร์และวันอาทิตย์เปิดบริการเวลา 09.00-16.00 น. โดยมุ่งหวังให้เกิดการรักการอ่านแก่คนในชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชน ภายในห้องสมุดนั้นจะมีหนังสือที่หลากหลายเหมาะสมกับคนในชุมชนทุกเพศทุกวัยทั้งหนังสือนิทาน หนังสืออนิยาย หนังสือนิตยสาร หนังสือพิมพ์ เป็นต้น โดยหนังสือจะมีการหมุนเวียนแลกเปลี่ยนหนังสือจากห้องสมุดชุมชนแห่งอื่นๆ 2 เดือน รูปแบบกิจกรรมของห้องสมุดนอกจากจะมีหนังสือให้สมาชิกห้องสมุดทุกคนในชุมชนได้อ่านและสามารถยืมกลับไปอ่านที่บ้านได้แล้ว ยังมีกิจกรรมฝึกทักษะในด้านต่างๆ สำหรับเด็กๆ เช่น การเล่านิทานให้เด็กฟังเพื่อฝึกการจินตนาการ การฝึกระบายสี การวาดภาพระบายสีบนกระดาษต้นไม้หรือกระเป๋าผ้า การประดิษฐ์สิ่งของต่างๆ จากหนังสือที่อยู่ในห้องสมุด โดยวัสดุและอุปกรณ์จะเป็นทางเทศบาลเป็นผู้จัดเตรียมให้ สำหรับเจ้าหน้าที่ของห้องสมุดจะได้รับการฝึกอบรมเทคนิคการจัดห้องสมุดและการดูแลฝึกทักษะการเรียนรู้ของเด็กเล็กในชุมชน เช่น เทคนิคการเล่านิทาน เทคนิคในการจับหนังสือ รวมทั้งฝึกการประดิษฐ์ในกิจกรรมที่ทางมูลนิธิโทสร่างสรรค์เป็นผู้กำหนดขึ้นก่อนนำไปฝึกสอนจริงในชุมชน เป็นต้น ในบางครั้งทางสมุดได้มีรับโอกาสจากกลุ่มหรือชมรมอื่นๆ ที่ให้ความสนใจเข้ามาร่วมทำกิจกรรมกับเด็กในชุมชน เช่น การร้องเพลงเล่านิทาน เพื่อส่งเสริมรักการอ่านแก่เด็กๆ สำหรับวัยทำงานทางเทศบาลนครได้มีการจัดโครงการเพื่อสนับสนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนากลุ่มอาชีพที่อยู่ในชุมชนให้มีโอกาสได้เรียนรู้เพิ่มศักยภาพของกลุ่มมากยิ่งขึ้นโดยผ่านการอบรม การไปศึกษาดูงาน การฝึกปฏิบัติ การทัศนศึกษาจากพื้นที่อื่นๆ โดยมีวิทยากรที่ทางเทศบาลเป็นเครือข่ายร่วมกัน อาทิ หอการค้า มหาวิทยาลัย ธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นต้น รวมทั้งการเสริมสร้าง

อาชีพด้วยให้กับคนในชุมชนให้มีรายได้ที่มั่นคงสามารถนำไปใช้จ่ายในส่วนต่างๆที่จำเป็น

สรุป เทศบาลนครเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับกลุ่มคนทุกคนในเขตพื้นที่ที่เป็นส่วนรับผิดชอบ โดยได้ส่งเสริมเพิ่มโอกาสทางการเรียนรู้ของเทศบาลนครนั้นมีทุกช่วงวัยและสนับสนุนให้มีเกิดการเรียนรู้ที่ครอบคลุมทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีการทำความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆในการช่วยเหลือด้านการเรียนรู้ แต่ปัญหาหรือข้อจำกัดเกิดจากเป็นเขตการปกครองที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่จึงทำให้การดูแลกิจกรรมต่างๆไม่ทั่วถึงเมื่อเทียบกับจำนวนบุคลากรที่มีอยู่ การทำงานบางครั้งจึงเกิดความล่าช้า ขาดความต่อเนื่องของกิจกรรมในพื้นที่และไม่สม่ำเสมอ อีกทั้ง การดำเนินกิจกรรมด้านส่วนที่เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตบางกิจกรรมทางเทศบาลนครเป็นผู้ดำเนินการดูแลจัดการเพียงฝ่ายเดียวขาดการให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดการร่วมกัน เช่น ห้องสมุดชุมชน

1.2 ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอาชีพสตรีรัตนานา เป็นองค์กรที่สังกัดกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวที่เปิดโอกาสให้สตรีที่มีอายุตั้งแต่ 13 ปีขึ้นไปได้มีโอกาสเข้ามาเรียนรู้เพื่อให้มีทักษะในการออกไปประกอบอาชีพ เช่น การเรียนทำขนม การตัดผม ตัดเย็บเสื้อผ้า ขนาดแผนไทย โดยไม่มีค่าใช้จ่ายพร้อมทั้งมีสถานที่อยู่อาศัย อาหารให้ผู้ที่เข้ามาอบรมตลอดระยะเวลาในการฝึกอบรมเมื่อมีการฝึกอบรม ทางองค์กรมีการทำงาน 2 รูปแบบ คือ การทำงานในเชิงรับที่คอยบริการอบรมให้ความรู้กับสตรีที่เข้ามาอบรมภายในองค์กรและการทำงานเชิงรุกคือ การออกไปบริการอบรมให้กับกลุ่มชาวบ้านภายนอกชุมชนตามที่ชุมชนนั้นประสานติดต่อมายังที่องค์กรซึ่งการออกไปจัดข้างนอกองค์กรนั้นชาวบ้านต้องมีการรวมกลุ่มไม่น้อยกว่า 30 คนและสามารถเรียนรู้หลักสูตรได้นอกจากที่มีเปิดอบรมภายในศูนย์ นอกจากนี้ทางองค์กรไม่ได้มีเพียงแค่การส่งเสริมทางด้านทักษะอาชีพเท่านั้น แต่ยังคงส่งเสริมเพิ่มทักษะความรู้ในเรื่องต่างๆให้กลับกลุ่มสตรีอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เด็กจนกระทั่งถึงวัยผู้ใหญ่ควบคู่กัน เช่น การรณรงค์การป้องกันและการแก้ไขปัญหาการค้าหญิงและเด็ก รณรงค์การตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น การให้ความรู้เรื่องสิทธิเด็กและสตรีการส่งเสริมกองทุนในการประกอบอาชีพ

ให้กับผู้ที่ติดเชื้อเอชไอวี เป็นต้น รวมทั้งการทำงานร่วมกับหลายหน่วยงานเพื่อส่งเสริมป้องกันและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับเด็กและสตรี เช่น การฝึกอาชีพให้กับเด็กที่ติดยาเสพติด การจัดกิจกรรมบรรยายความรู้เรื่องสิทธิ โทษยาเสพติดจากตำรวจ จัดค่ายพุทธบุตรให้ผู้ที่มาฝึกอาชีพในองค์กร การเป็นสถานที่ฝึกปฏิบัติงานของนักเรียนจากทางการศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) เป็นต้น เนื่องจากทางองค์กรมีเพียง 2 แห่งในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงส่งผลให้เกิดต่อภาระงานในการปฏิบัติหน้าที่ที่มีมากเกินจำนวนบุคลากรที่มีอยู่ในองค์กร อีกทั้งวัสดุอุปกรณ์มีความเก่าและไม่เพียงพอต่อผู้เรียนจึงทำให้ผู้เรียนต้องคอยหมุนเวียนในการผลัดเปลี่ยนการใช้อุปกรณ์ร่วมกัน

บทบาทและภารกิจของศูนย์สงเคราะห์และฝึกอาชีพสตรีรัตนากามุ่งพัฒนาอาชีพให้กับสตรีที่ด้อยโอกาสและเป็นผู้ที่มีความประสงค์ในการฝึกอาชีพเพื่อให้มีรายได้เลี้ยงดูตนเองได้ ไม่เพียงแต่เป็นสถานที่สำหรับฝึกอาชีพแล้วยังมีการช่วยเหลือสำหรับคนที่ไม่มีที่พักระหว่างฝึกอบรมได้มีที่พัก อาหาร เครื่องแบบในการเรียนแก่ผู้ที่เข้ามาฝึกอาชีพ และทางศูนย์สงเคราะห์ฯยังได้มีบทบาทในการพัฒนาทักษะอาชีพให้กับชุมชนภายนอกองค์กรและให้ได้เรียนรู้ในประเด็นต่างๆ เช่น สิทธิเด็กและสตรี การป้องกันการท้องในวัยเรียน ป้องกันและการแก้ไขปัญหาการค้าหญิงและเด็ก เป็นต้น ซึ่งเป็นองค์กรที่มีการช่วยเหลือในรอบด้านของผู้ที่ประสงค์ต้องการเรียนแต่ประสบปัญหาในทางด้านต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ อย่างไรก็ตามปัญหาและข้อจำกัดของศูนย์สงเคราะห์ฯแห่งนี้ คือ ภาระงานในการรับผิดชอบดูแลทั้ง 10 จังหวัด ที่มีมากเกินจำนวนบุคลากรที่มีอยู่ในองค์กร การประชาสัมพันธ์ขาดความ อีกทั้งวัสดุอุปกรณ์มีความเก่าและไม่เพียงพอต่อผู้เรียนจึงทำให้ผู้เรียนต้องคอยหมุนเวียนในการผลัดเปลี่ยนการใช้อุปกรณ์ร่วมกันจึงเป็นผลทำให้การเรียนในบางครั้งเกิดความล่าช้า

1.3 การศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) เดิมเป็นการศึกษาอกระบบอยู่ในความรับผิดชอบของกองศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการต่อมาได้มีการแยก กศน. ออกจากกรมสามัญศึกษาและจัดตั้งเป็น "กรมการศึกษานอกโรงเรียน" จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2545 ได้มีการปฏิรูประบบราชการ

และมีการยุบรวมกรมต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการจากเดิม 14 กรม เหลือเพียง 5 สำนักงาน ทำให้กรมการศึกษานอกโรงเรียน ถูกยุบรวมเป็นสำนักงานบริหารงาน การศึกษานอกโรงเรียน สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาตาม พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พุทธศักราช 2551 จึงปรับภารกิจเป็นสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อัธยาศัย

บทบาทหน้าที่ของ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยระดับ อำเภอ(กศน.) มีรูปแบบการจัดการเรียนการสอน 3 ระดับ คือ 1. การสอนในระดับ สามัญ (วุฒิป.6 วุฒิผ.3 และ วุฒิผ.6) ผู้เรียนต้องมีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไปยกเว้นกรณี ที่ เด็กที่ออกกลางคันในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 หรือ 2 ก็สามารถเข้าเรียนต่อได้ ซึ่ง สามารถเทียบโอนรายวิชาหรือไม่มีการเทียบโอนวิชาจากสถานศึกษาเดิมก็ได้ตามแต่ ผู้เรียน ดังนั้นระยะเวลาในการศึกษาจึงมีความแตกต่างกัน นอกจากนี้ทางกศน.ยังได้มีการ เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีสนใจอยากเรียนแต่ไม่มีเวลามาเรียนก็สามารถสอบเลื่อนระดับได้ โดยไม่ต้องเรียนเมื่อผ่านตามเกณฑ์ที่ทางกศน.กำหนดก็สามารถรับวุฒิการศึกษาใน ระดับนั้นๆได้ ซึ่งเรียกการสอบนี้ว่า “การสอบไต่ระดับ” 2. การศึกษาระดับ ประกาศนียบัตร ทางกศน.ได้มีการเปิดสอนให้ 2 สาขา ดังนี้ สาขาคอมพิวเตอร์ สาขา การท่องเที่ยวและการโรงแรม ซึ่งการเรียนทางสายนี้ได้มีการร่วมมือกันกับศูนย์รัตนภา ในการเป็นสถานที่ฝึกหัดแก่ผู้ที่เรียนสาขาการโรงแรม ส่วนใหญ่ผู้ที่เรียนหลักสูตรนี้ต้อง เป็นผู้ที่มีงานประจำทำไม่น้อยกว่า 1 ปี 3. การศึกษาสายอาชีพ เป็นการเรียนเพื่อ นำ ความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพเสริมสร้างทักษะในการประกอบอาชีพ การศึกษาสาย อาชีพที่กล่าวมานี้ประกอบด้วย การทำขนม การตัดเย็บเสื้อผ้า การเสริมสวยหญิงและ ชาย การนวดแผนไทย รับบุคคลตั้งแต่อายุ 15 ปีขึ้นไปทางกศน. จะไม่เก็บค่าใช้จ่าย สำหรับผู้ที่เรียนในระดับสามัญและเรียนประกาศนียบัตร ยกเว้นค่าเรียนสายอาชีพที่ ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการลงทะเบียนเรียนและผู้เรียนต้องซื้ออุปกรณ์ในบางอย่างเอง โดย ใช้เวลาเรียนที่แตกต่างกันตามแต่ละหลักสูตร หลักสูตรสามัญและหลักสูตรสายอาชีพ ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ 1 วันต่อสัปดาห์ตามที่ผู้เรียนสะดวก สำหรับปัญหาและ

อุปสรรคในการส่งเสริมการเรียนรู้ของหน่วยงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) นั้นพบว่า แม้ทางการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) จะมีการสนับสนุนให้คนที่พลาดโอกาสทางการศึกษาที่เป็นไปตามช่วงวัยได้มีโอกาสเรียนอีกครั้งโดยผู้เรียนสามารถเลือกเรียนในช่วงวันและเวลาที่ตนเองสะดวกและมีการเรียนที่เสียค่าใช้จ่ายน้อยหรือไม่เสียเลยแต่ก็ไม่ได้เป็นผลสำเร็จในการสร้างงานให้กลับกลุ่มคนจนเมืองโดยเฉพาะกับกลุ่มคนจนเมืองที่เป็นเสาหลักของครอบครัวต้องทำงานหารายได้ทุกวัน จึงเป็นเหตุให้มีการเรียนไม่จบหลักสูตร อีกทั้งระดับมาตรฐานความรู้ในเชิงวิชาการก็มีความไม่เท่ากันกับผู้ที่ยังเรียนในระบบตามระดับชั้น เพราะทางกศน. มีความประสงค์ให้ผู้เรียนมีความรู้ทักษะสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้มากกว่าความรู้เชิงวิชาการ

จึงกล่าวได้ว่า การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) นั้นเป็นองค์กรของรัฐที่เกิดขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของคนที่ยังขาดโอกาสทางการศึกษาตามระบบไม่ว่าด้วยเหตุใดก็ตามได้มีโอกาสทางการศึกษาอีกครั้งซึ่งครอบคลุมการเรียนรู้ทั้ง 3 แบบ คือ แบบสามัญ แบบใบประกาศวิชาชีพ และแบบสายอาชีพ ในระยะเวลาที่สั้นเพื่อให้ผู้เรียนได้มีคุณวุฒิทางการศึกษาและมีทักษะอาชีพในการประกอบอาชีพภาคหน้า อีกทั้งการขยายแหล่งศูนย์การเรียนรู้ไปยังชุมชนอื่นๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนได้เข้าถึงมากขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นข้อดีขององค์กรดังกล่าว อย่างไรก็ตามข้อจำกัดขององค์กร คือ ลักษณะการเรียนรู้ในรูปแบบดังกล่าวจะมีข้อจำกัดในทางด้านเรื่องของระยะเวลาที่เรียน จึงส่งผลให้ ระดับพื้นฐานความรู้ที่ได้รับจึงจะมีคุณภาพไม่เทียบเท่ากับการเรียนตามระดับการศึกษาในระบบ อีกทั้งข้อจำกัดเรื่องเวลาของกลุ่มคนจนเมืองที่เป็นเสาหลักของครอบครัวที่ต้องทำงานหารายได้ทุกวัน จึงเป็นเหตุให้มีการหยุดเรียนสายอาชีพและไม่จบหลักสูตร

อย่างไรก็ตาม แม้ประเทศไทยจะมองเห็นความสำคัญของการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการช่วยให้คนมีศักยภาพ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอีกทั้งยังเป็นแรงกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจให้มีความก้าวหน้า เพื่อให้คนที่หลุดพ้นจากระบบการศึกษาทางการได้มีโอกาสทางการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองอีกครั้ง จึง

ได้มีการกำหนดให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างต่อเนื่อง แต่ในปัจจุบันประเทศไทยเองก็ยังไม่ได้มีพระราชบัญญัติการศึกษาตลอดชีวิตโดยเฉพาะจึงทำให้ผลของการดำเนินการศึกษาตลอดชีวิตยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรมและไม่ได้มีทิศทางที่ชัดเจนเป็นเพียงบทบาทและหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานในการปฏิบัติตามภารกิจของตนเองเท่านั้นในการจัดการการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมาย อีกทั้งการทำงานขององค์กรที่ปฏิบัติหน้าที่นั้นมีภาระหน้าที่ในการดูแลและรับผิดชอบจำนวนมากการลงเข้าไปถึงชุมชนจึงไม่ทั่วถึงและขาดการประชาสัมพันธ์ รวมทั้งคนในชุมชนเองก็ยังไม่ให้ความสนใจในการเรียนรู้ในด้านต่างๆและมองว่าการเริ่มต้นประกอบอาชีพจากการไปอบรมหรือไปเรียนในหน่วยงานต่าง ๆ นั้นเป็นภาวะความเสี่ยงที่จะมีผลต่อการขาดทุนและไม่ประสบผลสำเร็จ จึงไม่ต้องการที่จะเสี่ยงสำหรับการลงทุนกิจการต่างๆไปมากกว่าการทำงานรับจ้างรายวันเลี้ยงดูคนในครอบครัว

การอภิปรายผลและสรุปผล

แม้ที่ผ่านมามาประเทศไทยจะมีการสนับสนุนทรัพยากรทางการศึกษาค่อนข้างสูงทั้งในเรื่องของงบประมาณและการขยายสถานศึกษาแต่ก็ยังคงพบความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โดยเฉพาะครอบครัวที่มีฐานะยากจนมักจะต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน ไม่สามารถเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานได้จนจบแม้แต่มัธยมศึกษาปีที่ 3 จากรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2556 พบว่า ในการเข้าเรียนภาคบังคับนั้นจะมีอัตราการเข้าเรียนสุทธิลดลงตามระดับการศึกษาที่สูงขึ้น ดังนี้ ระดับประถมศึกษาร้อยละ 88.1 มัธยมศึกษาตอนต้นร้อยละ 67.0 มัธยมศึกษาตอนปลายร้อยละ 57.7 และปริญญาตรีร้อยละ 29.7 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) ซึ่งสอดคล้องกับผลการสำรวจจำนวนประชากรในชุมชนที่อยู่ริมทางรถไฟในเขตจังหวัดแห่งหนึ่งในเขตภูมิภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือทั้ง 3 ชุมชน พบว่า อัตราการเข้าสู่ระบบการศึกษาของคนที่ย้ายอยู่ในชุมชนแออัดทั้ง 3 ชุมชนมีจำนวนลดน้อยลงเมื่อมีระดับการศึกษาที่สูงขึ้น

การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นกลไกที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งทางภาครัฐเล็งเห็นว่าสามารถช่วยเหลือและสร้างโอกาสทางเลือกให้คนในชุมชนริมทางรถไฟมีโอกาสเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ที่หลากหลายได้มากขึ้น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยในบทความนี้ผู้วิจัยได้เสนอ 3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนจนเมืองคือ เทศบาลนคร ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอาชีพสตรีรัตนานาและการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ผลจากการศึกษาพบว่า เทศบาลนครมีโครงการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับคนจนเมือง คือ การจัดสรรทุนการศึกษาในระดับปริญญาตรีและระดับสายอาชีพ การสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กในชุมชน การสนับสนุนทุนสำหรับการประกอบอาชีพและการจัดตั้งห้องสมุดชุมชนและมีห้องสมุดเคลื่อนที่ไปตามชุมชนต่างๆในเขตเทศบาลนคร ซึ่งสอดคล้องกับกลยุทธ์ ก่อถ่านอม (2547) การพัฒนาศักยภาพคนจนในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2547-2557) ตามทัศนะของผู้เชี่ยวชาญเสนอให้มีแนวทางการการพัฒนาที่จะส่งเสริมให้คนจนเมืองได้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้จัดการเรียนการสอนที่มีความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและสติปัญญาผู้เรียนจัดให้มีห้องสมุดเคลื่อนที่ในชุมชนเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ สำหรับปัญหาของเทศบาลนครในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนจนเมืองที่เกิดจากโครงสร้างขององค์กร คือ ภาระหน้าที่ของหน่วยงานที่มีมากจึงไม่สามารถที่จะดำเนินการจัดกิจกรรมการดังกล่าวได้อย่างต่อเนื่องอีกทั้งงบประมาณในการสนับสนุนทุนแก่คนที่เรียนดีแต่ยากจนให้มีโอกาสทางด้านการศึกษาในระดับปริญญาตรีก็มีจำนวนไม่เพียงพอต่อผู้ที่สนใจอีกทั้งทุนดังกล่าวก็ไม่ได้ตอบสนองหรือสามารถช่วยเหลือทางการศึกษาของคนจนที่อยู่ริมทางรถไฟได้อย่างแท้จริงเนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่จบการศึกษาเพียงมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายเท่านั้นมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่จะเรียนต่อในระดับปริญญาตรี

ศูนย์สงเคราะห์และฝึกอาชีพสตรีรัตนภา จัดส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่คนจนเมือง คือ การให้โอกาสแก่ผู้หญิงสามารถนำไปประกอบอาชีพสร้างรายได้ให้กับตนเอง แต่เนื่องจากทางองค์กรมีเพียง 2 แห่งในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีหน้ารับผิดชอบ 10 จังหวัด จึงส่งผลให้ต่อภาระงานในการปฏิบัติหน้าที่ที่มีมากเกินไปจนเกินจำนวนบุคลากรบางครั้งเกิดความล่าช้า วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอนไม่เพียงพอต่อผู้เรียนและองค์กรการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) เป็นองค์กรที่ช่วยเหลือทางด้านการศึกษาในระบบ นอกกระบบและตามอัธยาศัย เพื่อให้คนที่พลาดโอกาสทางการศึกษาที่เป็นไปตามช่วงวัยได้มีโอกาสเรียนอีกครั้งแต่ปัญหาขององค์กรพบว่า ผู้เรียนจากชุมชนริมทางรถไฟไม่ได้ให้การตอบรับมากนักเพราะไม่มีเวลาในการฝึกหัดอาชีพโดยเฉพาะกับกลุ่มคนจนเมืองที่เป็นเสาหลักเพียงคนเดียวในครอบครัว จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเป็นวัยพึ่งพิงต้องทำงานหารายได้ทุกวัน จึงเป็นเหตุให้มีการขาดเรียนหรือไม่สามารถเข้าเรียนในช่วงเวลาที่มีการจัดการเรียนการสอนได้จึงเป็นผลของการไม่จบหลักสูตรอาชีพซึ่งสอดคล้องกับอำนาจหน้าที่ชนก สกนธวัฒน์ (2555) ที่กล่าวว่า ความไม่สามารถที่จะหลุดพ้นยากจนเรื้อรังได้นั้นเกิดจากการที่ภายในครอบครัวมีวัยพึ่งพิงมากกว่าวัยแรงงาน ดังนั้นจึงเป็นปัญหาและอุปสรรคที่ควรได้รับการแก้ไขในลำดับต่อไปเพื่อให้ผู้ที่สนใจเรียนแต่มีภาระในการดูแลครอบครัวได้สามารถเข้าเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

การดำเนินกิจกรรมหรือบทบาทของหน่วยงานนั้น พบว่า เป็นการดำเนินงานที่เป็นไปตามบทบาทและภารกิจที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการในการช่วยเหลือสงเคราะห์ สนับสนุนให้ทุกคนได้เข้าถึงการเรียนรู้ทั้งในระบบ นอกกระบบและตามอัธยาศัย แต่ในบทบาทนั้นขาดการให้ความสำคัญกับการส่งเสริม หรือชักชวนให้คนจนเมืองทุกเพศทุกวัยได้มองเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ขาดการวางแผนแนวทางในการส่งเสริมและสอดแทรกด้านการสร้างนิสัยการเรียนรู้ตลอดชีวิต และด้าน

การสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้คนในชุมชนเกิดการอยากเรียนรู้ที่มาจากความต้องการเรียนรู้จากตัวตนเองอย่างแท้จริงโดยเฉพาะกับคนที่อาศัยอยู่ในริมทางรถไฟให้เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่จะส่งผลให้เกิดการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพราะเป้าหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะไม่ประสบผลสำเร็จได้เลยถ้ากลุ่มเป้าหมายหรือผู้เรียนไม่ได้ตระหนักหรือให้ความสำคัญกับทางการศึกษาหรือการเรียนรู้ด้วยตนเอง

เอกสารอ้างอิง

- กัลยรัตน์ กล้าถนอม. (2547). *การพัฒนาศักยภาพคนจนในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2547-2557)*. วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต (การบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม). คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วชิรวัชร งามละม่อม. (ม.ป.ป.). *การพัฒนาและแนวทางแก้ปัญหาความยากจนในประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2558, จาก: www.thaivijai.com
- ศรีณีย์พร ยอดคำลือ. (2550). *การเข้าถึงการบริการของรัฐของคนจนในชุมชนชนบทภาคเหนือ*. บัณฑิตวิทยาลัย สาขาการศึกษานอกระบบ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2558). *รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2555*. สืบค้นเมื่อ 8 เมษายน 2558, จาก: www.lrct.go.th
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *สภาวะการศึกษาไทย ปี 2550/2551 ปัญหาความเสมอภาคและคุณภาพของการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วน จำกัด วี.ที.ซี.คอมมิวนิเคชั่น.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2556). *การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประเทศไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช.
- อดิน รพีพัฒน์. (2542). *ชุมชนแออัดองค์ความรู้กับความจริง*. กรุงเทพฯ: (ม.ป.พ.).
- อนันท์ชนก สกนธวัฒน์ (2555). *พลวัตความยากจนกรณีศึกษา ครัวเรือนชาวนาใน*

พื้นที่เขตชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 1).
กรุงเทพฯ: บริษัท ซีโน พับลิชชิ่ง (ประเทศไทย) จำกัด.

Dhiravisit, A. (2009). *Government Policy For Urban Poor Community Management In Developing Countries: Case Study Thailand. International Business & Economics Research Journal*, (5), 94.
Retrieved <http://www.cluteinstitute.com/ojs/index.php/IBER/Article/view/3139>

Haughton and Khandker. (2009). *Handbook on Poverty and Inequality*.
Retrieved <https://ideas.repec.org/b/wbk/wbpubs/11985.html>

International Labor Organization (ILO) (2014). *The Road to the ASEAN Economic Community 2015: The Challenges and Opportunities for Enterprises and their Representative Organization*, Geneva: ILO. Retrieved from www.ilo.org/public/english/dialogue/.../working_paper_n7_en.pdf

Sadiman Arief, S. (2004). *Challenges in Education in Southeast*.
Retrieved <http://www.seameo.org/vl/library/dlwelcome/publications/paper/india04.ht>

World Bank. (2011). *Urban Poverty: An Overview*. Retrieved from: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTURBANDEVELOPMENT/EXTURBANPOVERTY/0,,contentMDK:20227679~menuPK:7173704~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:341325,00.html>.

Focus on Urban Disparities. (2012). Retrieved June 28, 2015, Retrieved
[https://www.unicef.org/sowc2012/pdfs/SOWC-2012-Focus -On-
Urban-Disparities.pdf](https://www.unicef.org/sowc2012/pdfs/SOWC-2012-Focus-On-Urban-Disparities.pdf)